

Недељко Бодирога

Збогом пријатељу!

Упознао сам Ђуку једног топлог летњег предвечерја у порти цркве у Земуну 1986. или 1987. године, више се не сећам, на састанку одбора за подизање конака. Тадашњи старешина цркве, данашњи владика милешевски Филарет, беше поставио столове и столице у дебелој хладовини и пре почетка састанка, док су учесници стајали унаоколо у мањим групама, упознаше ме са Ђуком. Стајао је испод високог дрвета, и сам висок и витак, у фармерицама, у маслиначосивој мајицом кратких рукава и са памучним прслуком исте боје, са пуно џепова, као да је војнички. Имао је неговану, кратко ошишану браду, какву је носио целог живота и нешто дужу косу, већ проседу, коју је чешљао уназад и откривао високе залиске. Имао је тада година колико ја имам данас. Често се осврнем око себе и посматрам испишане покушавајући да видим има ли неког ко подсећа на њега из тог доба. Ко подсећа образовањем, разложношћу, духовитошћу, моралним ставовима или елоквентношћу на Ђуку пред крај пете деценије живота. И видим да

нема таквог. Ваљда је одувек тако. Такви су ретки.

Од првог дана ме је потпуно импресионирао. Нисмо на првом сусрету много причали. Поред осталог и што сам се осећао као ђачић у том друштву академика, професора, уметника и духовника, знатно старијих и паметнијих од мене, па сам закључио да ми је најбоље ћутати. Када смо Ђука и ја касније почели да се дружимо хвалио је моје ћутање и слушање саговорника, цитирајући неког ко је рекао да човек кад говори никада не може рећи толико мудрости колико кад не говори може прећутати глупости. Дружећи се са њим упознао сам занимљиве људе и ушао у свет писца, глумаца, духовника свих вера, политичара и дипломата. Беше то узбудљиво време. Осећало се да су комунизам и југословенство на издисају, очекивали смо промене, надали смо се слободи и благостању. Будно се национализам и патриотизам. Био сам млад и наиван. Политичари су ми се чинили искреним родољубима. Касније сам схватио да они то, по дефиницији, нису. Не само овде него ни

другде. Можда су некада давно и били понекад искрени. Данас је то у политици строго забрањено. Тада сам припадао већини која им је наивно веровала. Осећали смо да се приближава рат, сви су мислили да су у праву и да не треба жалити ни живот због великог циља. Откад сам упознао Ђуку открио сам да је и он искрени патриота. Никада у деценијама нашег дружења нисам приметио да се колеба по том питању. Али је његов патриотизам био другачији од мојих ставова у то време и био ми је често изненађујући. Говорио је да је племенито да човек погине за неку идеју, али не и да другом одузме живот. Знао је да рат некад није могуће избећи, али је осуђивао све што се и у рату зове злочиним. Једном је као министар обишао ратиште и вратио се ужаснут дубином људске деструктивности. И то међу људима исте расе, заједничког порекла, сличне културе, који су некада живели под једним државним кровом. Од младића са мањком промишљености и вишком страсти, под његовим утицајем и ја сам се мењао. Говорио је да Србима славна ратничка традиција није донела ништа сем трагедије код куће и мржње у иностранству. Али је такође говорио како је традиција важна за сваки народ и како се мора неговати. Врло промишљено и у најбољем народном интересу. Говорио је да се један народ само културом може уписати у цивилизоване народе.

Био је министар културе. У најгоре време и у једној од влада са најкраћим мандатом. И данас културни радници у Србији помињу његово име као име најбољег министра за културу. У Србији, на сваком месту. У Београду, тек

понегде и понеко. Београдска културна елита ослушкује пажљиво глас политичке елите и према њему се управља. А политичка елита није могла пронаћи довољно велики грех Миодрага Ђукића. То што је био министар у социјалистичкој влади мали је грех, кад је као министар толико учинио за српску културу. То што је припадао оном режиму мали је грех, кад није био корумпиран нити је злоупотребљавао привилегије. То што је некад подржавао Слободана Милошевића мали је грех, кад Слободан Милошевић никад није подржао њега. Због тога, српска политичка елита закључила је да је Ђуку најбоље одстранити из јавног живота и игнорисати. Разрешен је места директора Музеја позоришне уметности Србије, да никада не буде позван ни као драмски писац, ни као бивши директор, макар и на најмању и најбезначајнију манифестацију. Драмски писац чији су комади играни у најзначајнијим српским позориштима у време владавине комунизма, упркос томе што су неки од њих били најозбиљнија уметничка критика комунизма (нпр. *Кршичњак*), након демократских промена нигде никада више није постављен и извођен. Чак и када су се на власт вратили социјалисти, Ђука је остао изопштен. Због тога што су његови страначки другови одлучили да се праве да у оном тешком времену они нису учествовали. Како Ђукин траг у том времену није заборављен, једино је било могуће заборавити Ђуку. Упркос томе, он никад није био огорчен. Огорчење и мржњу је сматрао ниским страстима које понижавају најпре оног ко их осећа. И које му затварају очи пред нечим што не би

требало никако пропустити. Били смо једне године заједно у жирију за доделу најважније градске награде у култури “Златног беоцуга”. Комунистичке културне награде беху престали да додељују, а нове нису установили, нити је то учињено до данас. Као председник жирија тврдоглаво је и до краја бранио предлог да једна од добитница награде буде позната глумица, тадашња председница уметничког удружења којем припада и која се, са тог места, сваком приликом у медијима, дрвљем и камењем обрушавала на њега и као човека и као министра. Када га је неко на то подсетио, слатко се насмејао питајући присутне да не мисле случајно да предлажу кандидате зависно о тога шта кандидати мисле о члановима жирија и објаснивши да се он не залаже за ту кандидаткињу због њеног доброг или лошег мишљења о њему, већ због њене изванредне глуме. Узгред, кандидаткиња је била више него опозиционо политички настројена, демократске промене не беху ни на виду, а време је било тешко. Упркос свему, он је истрајао на свом предлогу. Такав је увек био. А такви су ретки.

Знао је Ђука да писац не може да постоји без читалаца. Драмском писцу је потребно и више. Поредно је позориште у коме ће бити играно пишчево дело. Ослобођен јавних обавеза, акумулирајући у себи огромну ерудицију и исту толику енергију, преточио је свој ретки књижевни таленат у драме непролазне вредности. Мада је он сам био ослобођен патње и због необјављивања и због позоришног неизвођења својих комада, окупио је велики број изванредних писаца под знамењем Удружења драмских писаца

Србије и објавио бројна савремена драмска дела у едицији “Савремена српска драма” а за ауторе у другим областима уметничког стваралаштва покренуо и отворио часопис “Драма”. Покренуо је читање објављених драма и назвао га “Корак ка позоришту”. Ко је једном присуствовао неком извођењу код Браце у “Модрној гаражи” зна да су драмски писци, захваљујући Ђуки, добили скоро све што имају писци у свакој нормалној земљи. Добили су прилику да буду објављивани и играни. Успео је у томе упркос неинтересовању и игнорисању од стране државе. Промоције штампаних издања које су одржаване у Удружењу књижевника, Француска 7. постале су културни догађај у престоници. Уживали смо у њима. И у Ђукиним говорима којим су завршаване.

На промоцију у среду 30. јуна ове године нисам могао доћи иако сам тога дана био у Београду. Био сам на састанку којем сам морао присуствовати, и док сам се возио Немањиним улицом према Славији, Ђука ме је позвао мобилним телефоном. Рекао ми је да је промоција протекла сјајно, да је било пуно посетилаца и, кад је сазнао да сам у Београду, предложио да се нађемо у “Петрограду” и попијемо кафу. Као и увек, било ми је задовољство видети га и разговарати са њим, а и он се мени увек радовао. Питао ме је да ли сам му донео обећани текст о његовој драми *Кочијаш* и ја сам се правдао да ми је врло тешко да му дам тај текст, јер у њему има нечега што му се неће допасти. Он се смејао и питао ме да ли сам заиста толико блесав да мислим да треба да пишем о његовим делима тако да се то њему допада. Пиши тако да се теби допада,

рекао ми је. Наравно да то нисам мислио, али никако нисам могао да му отворено кажем шта ме мучи. Нисам могао да му кажем да мислим да је *Кочијаи* дело неког ко је искусио смрт. Ни у једном делу никада нисам осетио такво присуство смрти. Нисам могао са њим да поделим тај осећај, поготово што се често у последње време није осећао добро. Растали смо се око пола седам поподне. Он је отишао својој кући, а ја својој, у Параћин. Умро је тога дана, пред поноћ.

Пре неколико дана, електронском поштом добио сам драму *Трамвај*, незавршено дело пронађено у пишчевој заоставштини. Обрадовао сам се што ћу моћи неко време да проведем, ако не са пријатељем, онда се његовим делом, што је код добрих писаца достојна замена. Нисам је још прочитао, јер чим кренем, одмах почнем да плачем. Знам да више нећу читати таквих драма, нити познавати таквих људи. Такви су ретки.

Збогом пријатељу !

Са супругом Сашом, сином Стефаном и ћерком Мајом